

Artikel fra
Årsskriftet Critique
første årgang, 2008

Udgivet af Konservative Studenter i Aarhus,
Christian Houlberg Skov, stud. mag.
Rasmus Ladekjær Pedersen, stud. scient.

Evelyn Waugh's korstog mod moderniteten

Af cand. scient., ph.d. Søren Besenbacher

Om forfatteren

Søren Besenbacher (f.1981) er cand. scient. og ph.d. i datalogi fra Aarhus Universitet, og arbejder som post. doc. på Island.

Da Evelyn Waugh blev født i 1903 var det britiske imperium på sit højeste. Et verdensomspændende rige, hvor solen aldrig gik ned og som indeholdte en fjerdedel af verdens befolkning. Da han døde i 1966 var Storbritannien ikke længere verdens største supermagt, men blot en europæisk stat på linje med flere andre og sammen med magten var der også noget andet, der var forsvundet. Det tyvende århundrede havde ikke kun berøvet Storbritannien for hendes kolonier og hendes magt, men også medført store sociale og kulturelle ændringer. Den moderne tidsalder havde forårsaget et skred i kulturen, moralen og traditionerne, der, såvel som andre steder. Dette vidste den døende Waugh alt for godt, for i sit lange forfatterskab havde han beskrevet og forudsagt denne udvikling.

Waugh's første roman *Decline and Fall* (1928) tog udgangspunkt i to for ham velkendte verdener: Studenterlivet i Oxford og livet på en engelsk kostskole. Bogen var en satirisk skildring af en ung middelklasse mand der uforskyldt bliver rodet ind i groteske problemer i sit møde med en dekadent overklasse. Først bliver han sendt hjem fra Oxford for usædelighed, efter at en flok fulde aristokrater har hevet bukserne af ham og senere ryger han uskyldigt i fængsel, dømt for hvid slavehandel begået af den adelsdame han har forelsket sig i. Allerede i denne bog fornemmer man den kritik af moderniteten, der bliver mere tydelig i hans senere værker og som går igen som en rød tråd igennem hele hans forfatterskab. I *Decline and Fall* bliver kritikken af den nye tid udtrykt som parodi på modernitetens fanebærere. Vi møder f.eks. den unge progressive arkitekt Silenius, der er blevet hyret af en ung adelsdame til at bygge en ny moderne "ren og firkantet" bolig i stedet for den smukke gamle Tudor herregård, hun lader rive ned. Denne arkitekt forklarer i bogen sine æstetiske tanker således:

"The problem of architecture as I see it", he told a journalist who had come to report on the progress of his surprising creation of ferro-concrete and aluminum, "is the problem of all art – the elimination of the human element from the consideration of form. The only perfect building must be the factory, because it is built to house machines not men. I do not think it possible for domestic architecture to be beautiful but I am doing my best. All ill comes from man," he said gloomily; 'please tell your reader that. Man is never beautiful; he is never happy except when he becomes the channel for the distribution of mechanical forces.'

Vi møder også en tidligere præst, der har mistet troen og nu lever et trist liv som skolelærer. Han bliver dog meget oplivet da han ved læsning af en serie artikler af en populær biskop finder ud af, at der nu er noget der hedder en "moderne kirkemand", som kan hæve samme løn som en normal præst, uden at skulle forpligte sig til nogen religiøs tro. Han vender derefter tilbage til kirken, som fængselspræst, men lider dog en grum skæbne. Den psykologi-interesserede leder af fængslet analyserer sig nemlig frem til at en psykotisk indsats voldelige adfærd er et udtryk for "frustreret kreativ trang" og giver ham derfor et sæt tømmerværktøj, som han straks benytter til at dræbe og partere den nye fængselspræst.

Decline and Fall blev godt modtaget og dens popularitet hjalp Waugh med at komme til tops i Londons selskabsliv. I disse år færdedes han i den kreds af unge festglade overklassebørn, der af pressen blev kaldt "bright young people." Den bekymringsløse hedonisme blandt denne kreds blev emnet for hans næste roman "Vile Bodies" (1930). En sjov bog om dekadente fester (inspireret af virkelighedens fester) og engelsk overklasse excentricitet:

Oh Nina, what a lot of parties... Masked parties, Savage parties, Victorian parties, Greek parties, Wild West parties, Russian parties, Circus parties, parties where one had to dress as somebody else, almost naked parties in St John's Wood, parties in flats and studios and houses and ships and hotels and night clubs, in windmills and swimming-baths, tea parties at school where one ate muffins and meringues and tinned crab, parties at Oxford where one drank brown sherry and smoked Turkish cigarettes, dull dances in London and comic dances in Scotland and disgusting dances in Paris – all that succession and repetition of massed humanity... Those Vile bodies...

Det er unge mennesker der lever i nuet, uden tro, uden langsigtede ambitioner, kun optaget af jagten på nydelse. Gennem humoren fornemmes en skuffelse over at blomsten af den britiske ungdom ikke driver det videre. Vi møder f.eks. en ung adelsmand, young Lord Balcairn, der arbejder for sladderpressen og som i trods begår selvmord efter at være blevet udelukket fra en fest. Waugh giver, i sin typiske storslåede stil, ham denne salut med på vejen:

So the last Earl of Balcairn went, as they say, to his fathers (who had fallen in many lands and for many causes, as the eccentricities of British Foreign Policy and their own wandering natures had directed them, at Acre and Agincourt and Killiecrankie, in Egypt and America. One had been pulled white by fishes as the tides rolled him amongst the tree-tops of a submarine forest; some had grown black and unfit for consideration under tropical suns; while many of them lay in marble tombs of extravagant design).

Skilsmisse og katolicisme

I 1928 – samme år som han udgav sin første roman – giftede Waugh sig med en ung kvinde, fra sin vennekreds, der ligeledes hed Evelyn. He-Evelyn og She-Evelyn, som deres venner kaldte dem, fik dog ikke noget lykkeligt ægteskab. I foråret 1929 forlod Waugh i en periode London for at få ro til at skrive og mens han var væk, forelskede She-Evelyn sig i en journalist fra BBC. Da Waugh vendte tilbage til London og opdagede konens utroskab, forsøgte de at redde ægteskabet, men det mislykkedes og i september 1929 besluttede Waugh at søge om skilsmisse. Selvom ægteskabet således kun varede lidt over et år, havde dets afslutning en stor indflydelse på hans liv. For det første betød det at han ikke havde et fast hjem, hvilket gjorde at han fra 1930, indtil sit andet ægteskab i 1937, konstant rejste. Både rundt i England og til langt mere eksotiske steder hvilket affødte adskillige rejsebøger fra blandt andet Afrika, Brasilien og Mexico foruden to romaner hvis handling foregår i Østafrika. For det andet blev den utro hustru et emne han tog op i flere af sine efterfølgende bøger. Dette ses i særdeleshed i bogen *A Handful of Dust* (1934), der handler om en kvinde, der på grund af kedsomhed splitter en ellers ganske lykkelig familie, da hun forlader sin mand og søn for at rejse til London og udleve en affære med en yngre mand. Sidst, men ikke mindst, betød det fejlslagne ægteskab at Waugh blev mere optaget af moralske spørgsmål, hvilket i sidste ende resulterede i hans omvendelse til katolicisme. Han så at kristendommen mistede sin indflydelse og med troen på kristendommen forsvandt også respekten for dens institutioner. Folk tog ikke længere ægteskabet alvorligt, fordi de ikke tog kristendommen alvorligt. Waughs konklusion var at den vestlige kultur og moral afhang af kristendommen og da han så den katolske kirke som den reneste form for kristendom, søgte han derfor i 1930 optagelse i denne kirke. Kort efter sin konversion forklarede Waugh, hvorfor han var blevet katolik i en artikel i the Daily Express:

It was nearly two centuries before the real nature of [the] loss of faith became apparent. Today we can see it on all sides as the active negation of all that western

culture has stood for. Civilization – and by this I do not mean talking cinemas and tinned food, not even surgery and hygienic houses, but the whole moral and artistic organization of Europe – has not in itself the power of survival. It came into being through Christianity, and without it has no significance or power to command allegiance. The loss of faith in Christianity and the consequential loss of confidence in moral and social standards have become embodied in the ideal of a materialistic, mechanized state, already existent in Russia and spreading south and west. It is no longer possible, as it was in the time of Gibbon, to accept the benefits of civilization and at the same time deny the supernatural basis on which it rests. As the issues become clearer the polite skeptic and with him that purely fictitious figure, the happy hedonist, will disappear.

Hedonismen og dekadencen, som han havde beskrevet i sine bøger, havde han fået nok af. Trods alt deres nydelsessyge var hedonisterne ikke lykkelige. Den glade hedonist var en ren fiktiv figur. Som han skrev i 1949:

Those of you, who have read my books, will perhaps understand the character of the world into which I exuberantly launched myself. Ten years of that world sufficed to show one that life there, or anywhere, was unintelligible or unendurable without God.

Katolicismen fik efterfølgende stor betydning for hans skriverseri. Waugh's mest kendte bog, *Brideshead Revisited* (1945), har han selv beskrevet som en nekrolog over den fortabte engelske overklasse. Men udover at være beskrivelsen af en adelsfamilies sidste og endelige generation, er det også en bog om hvor svært det er at være kristen i den moderne tidsalder. Romanen handler om Charles Ryder, der ved gensynet med godset Brideshead, tænker tilbage på sine oplevelser med familien, der boede der før krigen. Vi følger ham fra hans glade studenterdage i Oxford i 20'erne, hvor han er venner med familiens yngste søn, Sebastian, frem til slutningen af 30'erne, hvor han, efter et mislykket ægteskab (konen var utro), forelsker sig i datteren af Brideshead familien, Julia.

Waugh er ikke direkte missionerende i sine bøger og forsøger ikke at vise at kristendommen altid vil føre til et lykkeligt liv. Tværtimod er et centralt tema i flere af Waugh's romaner, religionen der kommer i vejen for lykken og tvinger personerne til at vælge i mellem at leve i nuet, eller at følge kirken og bevare håbet om et liv efter døden. Det er ikke nemt at være kristen hos Waugh. Hos ham holder Pascals tese, om at tro er en god satsning, ikke altid. For hos Waugh kan det koste i dette liv, hvis man vil have plads i det næste. Almindelig anstændighed er ikke nødvendigvis nok. I *Brideshead Revisited* er det troen, der forhindrer Charles og Julia i at leve lykkeligt sammen. Charles genfinder noget af lykken fra sit første år i Oxford da han og Julia ser stort på deres respektive kærlighedsløse ægteskaber og begynder en offentlig affære. Det plager dog Julia at leve "i synd" og da hendes far på dødslejet accepterer den sidste olie, efter at have fornægtet kirken i årtier, genfinder hun sin tro og finder et kald. Det er derfor udelukkende hendes tro, der umuliggør at Charles og Julia kan leve lykkeligt sammen på Brideshead.

I romanen *Sword of Honour* (1966) må Guy, der hele sit liv har været en god katolik, ifølge kirken ikke gifte sig igen efter at hans kone har forladt ham. I stedet er han tvunget til at leve ensomt og barnløst indtil hans kone enten vender tilbage til ham eller dør. Guys to brødre er begge døde, men han vil hellere dø barnløs og således lade sit 500 år gamle adelsnavn uddø end han vil bryde med kirken.

Men selv om troen kan komme i vejen for lykken er det også troen der giver tilgivelse og fred. I *Brideshead Revisited* finder hovedpersonen Charles, der igennem bogen har forholdt sig ganske uforstående overfor Marchmain familiens tro, i slutningen af romanen selv fred i kristendommen.

Anden Verdenskrig

Udover religion og moral er anden verdenskrig et emne som fylder meget i Waughs forfatterskab og han skrev romanerne *Put Out More Flags* (1942) og *Sword of Honour* (1966) baseret på sine egne oplevelser som soldat under krigen. Straks efter krigsudbruddet gik Waugh i gang med at finde et militærjob, hvilket dog viste sig ikke at være helt let for en 36 årig uden militærerfaring og med dårligt syn, men ved hjælp af kontakter til Churchill lykkedes det. Den dagbog, som han skrev under krigen (på trods af at det var strengt forbudt for soldater) brugte han senere som kilde til *Put Out More Flags* og *Sword of Honour*. Waugh så det som sin pligt at deltage i krigen og havde ikke meget tilovers for de samtidige forfattere, der forlod England for at undgå militærtjeneste eller krigens ubekvemmelighed. I *Put Out More Flags* diskuterer en gruppe venner to venstreorienterede forfattere, der har forladt landet af disse grunde. En af vennerne siger:

What I don't see is how these two can claim to be contemporary if they run away from the biggest event in contemporary history. They were contemporary enough about Spain when no one threatened to come and bomb them.

Sword of Honour er Waughs beretning om krigen og dens konsekvenser. Titlen refererer til det juvelbelagte sværd, som den engelske konge bestilte, og som i 1943 blev overrakt til Stalin i taknemmelighed og respekt over den russiske indsats ved Stalingrad. Waugh mente dog ikke at der tilfaldt Stalin nogen ære. Hovedpersonen, Guy Crouchback, ser nazisterne og især kommunisterne som inkarnationen af alt hvad der er skidt ved den moderne tidsalder, og da Tyskland og Sovjetunionen indgår Molotov–Ribbentrop-pagten, gør han sig klar til krig. Han har tidligere været trist ved udsigten til krig, men pagten mellem Hitler og Stalin overbeviser ham om at det ikke blot er en krig om territorium, men et korstog mod de antikristne kræfter:

The German Nazis he knew to be mad and bad. Their participation dishonoured the cause of Spain, but the troubles of Bohemia, the year before left him quite indifferent. When Prague fell he knew that war was inevitable. He expected his country to go to war in panic, for the wrong reasons or for no reason at all, with the wrong allies, in pitiful weakness. But now, splendidly, everything had become clear. The enemy at last was plain in view, huge and hateful, all disguise cast off. It was the Modern Age in arms. Whatever the outcome there was a place for him in that battle.

Men da Tyskland i 1941 angriber Sovjetunionen, hvorefter Storbritannien byder russerne velkomne som deres nye allierede, mister Guy sin forestilling om en retfærdig og nobel krig:

Now that hallucination was dissolved, like the whales and turtles on the voyage from Crete, and he was back after less than two years' pilgrimage in a Holy Land of illusion in the old ambiguous world, where priests were spies and gallant friends proved traitors and his country was led blundering into dishonour.

Guy er disillusioneret. Hvilket moralsk forsvar var der for at føre krig mod Tyskland, hvis man var allieret med Sovjetunionen, der var lige så ond, lige så antikristen og i samme grad udgjorde "the Modern Age in arms"? Hvis man var i krig med Tyskland fordi de havde invaderet Polen, burde man så ikke også være i krig med Sovjetunionen, der jo også havde invaderet Polen? Han kæmper videre, men er nu flov over sin tidligere krigslyst.

Waugh og egalitarismen

Anden verdenskrig befriede Europa fra nazismen men havde også store konsekvenser for England. Udover det religiøse tema er *Brideshead Revisited* også Waughs mindeskrift over en livsform, der endegyldigt var forbi efter anden verdenskrig. Den er en vemodig skildring af aristokratiets nedtur og fremkomsten af "Hooper," personificeringen af de kulturløse masser. Waughs hovedanke mod Hooper er hans manglende uddannelse. Hooper har hverken læst Shakespeare eller Homer og mangler således det, der burde være en fælles referenceramme.

I *Sword of Honour* bliver den nye egalitære tid personificeret ved den opportunistiske Trimmer, en "mand af folket," der af propagandaårsager ufortjent bliver gjort til krigshelt, til trods for at han er både fej og uærlig. Det er ikke kun adelen, der forsvinder i Waughs bøger, det gør deres idealer også. Den uselviske gentleman bliver besejret af opportunistiske og egoistiske mænd og gentlemanens høflighed bliver brugt imod ham. Når hovedpersonen i *Handful of Dust* tilbyder sin kone, at de kan lade som om at hun er den forurettede part, så hun ikke taber ansigt ved skilsmissem, udnytter hun situationen til at forsøge at plukke ham for alt hvad han ejer i retten.

Et andet eksempel på en "moderne mand" i *Brideshead Revisited* er Julias mand, Rex Mottram. En kynisk og beregnende politiker, som Julia selv beskriver således:

You know father Mowbray hit on the truth about Rex at once, that it took me a year of marriage to see. He simply wasn't there. He wasn't a complete human being at all. He was a tiny bit of one, unnaturally developed. Something in a bottle, an organ kept alive in a laboratory. I thought he was a sort of primitive savage, but he was something absolutely moderne and up-to-date that only this ghastly age could produce. A tiny bit of a man pretending to be whole.

Waughs elitære foragt for den nye egalitære tid og hans fokusering på aristokratiet er ofte blevet udlagt som snobberi. En pudsig detalje er, at Waugh egentlig ikke var fascineret af adelen som helhed, men kun kastede sin kærlighed på den lille del af den engelske landadel, der kæmpede mod reformationen og forblev katolske på trods af at de blev straffet for at følge paven frem for kongen. Både i *Brideshead Revisited* og *Sword of Honour* fokuserer han på denne håndfuld af katolske adelsfamilier. Måske er der lidt af Waugh selv i hans beskrivelse af faderen til hovedpersonen i *Sword of Honour*:

He had like many other been born in full sunlight and lived to see night fall. He had an ancient name which was now little regarded and threatened with extinction. Only God and Guy knew the massive and singular quality of Mr. Crouchback's family pride... He was quite without class consciousness because he saw the whole intricate social structure of his country divided neatly into two unequal and unmistakable parts. On one side stood the Crouchbacks and certain inconspicuous, anciently allied families; on the other side stood the rest of mankind, Box-Bender, the butcher, the Duke of Omnium (whose onetime wealth derived from monastic spoils), Lloyd George, Neville Chamberlain – all of a piece together. Mr Crouchback acknowledged no monarch since James II. It was not an entirely sane conspectus but it engendered in his gentle breast two rare qualities, tolerance and humility. For nothing much, he assumed, could reasonably be expected from the commonality; it was remarkable how well some of them did behave on occasions; while for himself, any virtue he had, came from afar without his deserving, and every small fault was grossly culpable in a man of his tradition.

Citatet er også et eksempel på, at tolerance kan komme som følge af ydmyghed – en ydmyghed der, ifølge Waugh, kom gennem kristendommen. Kristendommen lærer folk, at de er

uperfekte og syndige, men gør dem også til bedre mennesker, da den lærer dem, at uperfekte mennesker skal tilgive andre deres fejl.

Ingen happy ending

I Waugh's bøger er der ingen happy ending. Værst går det i *Vile Bodies*, hvor verdenen kastes ud i en altødelæggende krig og i *Handful of Dust* hvor hovedpersonen ender som fange i den brasilianske regnskov, hvor en indianerhøvding tvinger ham til at læse Dickens samlede værker højt for ham igen og igen (Waugh var ikke glad for Dickens). På trods af Waugh's nostalgi er han ikke opgivende og i nogle af bøgerne er der trods manglen på happy ending dog stadig håb. I *Sword of Honour* er Guy apatisk og opgivende efter at Sovietunionen er blevet allieret med Storbritannien og han selv, efter at have deltaget i en kaotisk britisk tilbagetrækning fra Kreta, er blevet henvist til et kedeligt kontorjob. Guys far går dog i rette med hans modløshed og hjælper ham med at overkomme den:

He [Guy] reported for duty saying to God: "I don't ask anything from you." . . . ; that was the deadly core of his apathy; his father had tried to tell him, was now telling him. . . . God required more than that. He had commanded all men to ask.

Guy bliver senere sendt til Jugoslavien hvor hans job består i at hjælpe de kommunistiske partisaner. Han finder partisanerne usympatiske, men udfører sit job og finder, til sidst, alligevel mening med sin tilstedeværelse i Jugoslavien, da han får mulighed for at hjælpe en gruppe jødiske flygtninge.

I *Brideshead Revisited* er Brideshead forladt og alt hvad der var bygget op igennem mange generationer er tilsyneladende endt i intet:

The builders did not know the uses to which their work would descend; they made a new house with the stones of the old castle; year by year, generation after generation, they enriched and extended it; year by year the great harvest of timber in the park grew to ripeness; until, in sudden frost, came the age of Hooper; the place was desolate and the work all brought to nothing; Quomodo sedet sola civitas. Vanity of vanities, all is vanity.

Og dog. Efter at Bridesheadkapellet har været lukket i årevis, brænder den røde lampe ved alteret pludselig igen:

and yet. . . Something quite remote from anything the builders intended, has come out of their work, and out of the fierce little human tragedy in which I played. . . a small red flame – a beaten-copper lamp of deplorable design relit before the beaten-copper doors of the tabernacle; the flame which the old knights saw from their tombs, which they saw put out; that flame burns again for other soldiers, far from home, farther, in heart, than Acre and Jerusalem. It could not have been lit but for the builders and the tragedians, and there I found it this morning, burning anew among the old stones.

Waugh så håb på trods af kaos. Han så kristendommens lys skinne igennem en svindende civilisations tasmørke.

Efter Anden verdenskrig var Waugh stærkt utilfreds med den socialistiske regering i England. Han skrev dog ikke meget offentligt om sin modstand mod de planøkonomiske tiltag, men holdt sig til værdipolitiske emner. Måske følte han, at han havde skrevet rigeligt om politik i 30'erne, hvor han i avisartikler havde forsvaret Franco og til dels Mussolini. Den eneste direkte

politiske bog, Waugh skrev, i løbet af sit forfatterskab, var en rejsebog fra 1939, kaldet *Robbery under Law*, der kritiserede den daværende Mexicanske regering for deres nationaliseringer. I sine senere år var han dog ikke stolt af denne bog, som var den eneste af hans rejsebøger der ikke blev helt eller delvist genoptrykt. Han syntes selv at den var for politisk, i en tid der var alt for præget af politik. Allerede i forordet til bogen kom han med følgende advarsel til læseren:

Politics, everywhere destructive, have dried up the place, frozen it, cracked it, and powdered it to dust. In the sixteenth century human life was disordered and talent stultified by the obsession of theology; today we are plague-stricken by politics. This is a political book.

Slutningen på denne bog indeholder dog en interessant opsang til konservative om ikke udelukkende at være nej-sigere der modsætter sig alt nyt:

A conservative is not merely an obstructionist who wishes to resist the introduction of novelties; nor is he, as was assumed by most 19th-century parliamentarians, a brake to frivolous experiments. He has positive work to do . . . Civilization has no force of its own beyond what is given from within. It is under constant assault and it takes most of the energies of civilized man to keep going at all. . . If it falls we shall see not merely the dissolutions of a few joint stock corporations but the spiritual and material achievements of our history. There is nothing, except ourselves, to stop our own countries becoming like Mexico. That is the moral, for us, of her decay.